

Еще одним из эффективных методов управления финансовыми ресурсами является функционально-стоимостной анализ, возможности которого позволяют обосновать необходимость изменения организационной структуры аппарата финансового менеджмента и конкретизации функциональных обязанностей финансово-экономических сотрудников предприятия. Кроме того, использование данного метода позволяет оптимизировать все этапы принятия управленческих решений.

В результате проведенного исследования могут быть сделаны следующие выводы. Управление финансами предприятий включает следующие этапы: формулирование целей, обоснование критериев, разработка стратегий достижения использования финансовых ресурсов на уровне критериев. При этом управление должно основываться на вовлечении в производство необходимых объемов финансовых ресурсов, величина которых определяется критическими соотношениями. Анализ должен предусматривать определение влияния изменений условий производства на экономические результаты по таким параметрам, как продуктивное применение производственного капитала и использования персонала. Система управления предприятием, располагая эффективным механизмом влияния на отдельные этапы и процессы производства, должна заблаговременно предусматривать и избегать кризисных ситуаций, предупреждая их развитие, путем соблюдения определенных критериев использования ресурсов производства. Если возможность обеспечения необходимых объемов ресурсов и их соотношений будет отсутствовать, то система управления предприятием должна немедленно принимать кардинальные решения относительно дальнейшей формы его существования. Такой подход является экономически целесообразным, как в интересах предприятия, его собственников и наемного персонала, так и в общественных интересах. Подводя итоги вышесказанного, следует отметить, что только применение системного подхода к управлению финансами на промышленном предприятии позволит получить положительные сдвиги в этом направлении, а, следовательно, позволит повысить конкурентоспособность и укрепить экономическую безопасность производства.

Литература:

1. Бланк И.А. Стратегия и тактика управления финансами. – К.: МП «ИТЕМЛТД» СП «АДЕФ-Украина», 1996. – 534 с.
2. Бриггем С. Основы финансового менеджмента / Пер. с англ. – К.: Молодь, 1997. – 871 с.
3. Финансовое управление компанией / Общ. ред. Е.В. Кузнецовой. – М.: Фонд «Правовая культура», 1996. – 384 с.
4. Управление по результатам: Пер. с финск. / Общ. ред. и предисл. Я.А. Лейманна. – М.: Издательская группа «Прогресс», 1993. – 320 с.

Данілов О.Д., Серебрянський Д.М.

САМОФІНАНСУВАННЯ ПІДПРИЄМСТВА: ПОДАТКОВИЙ І АМОРТИЗАЦІЙНИЙ АСПЕКТИ

Індикатором стану національної економіки (підйом, стагнація, спад) є співвідношення між валовими інвестиціями та амортизаційними відрахуваннями. Економіка знаходиться на підйомі, якщо валові інвестиції перевищують амортизаційні відрахування. На етапі стагнації валові інвестиції дорівнюють амортизаційним відрахуванням. На стадії спаду економіки, навпаки, амортизаційні відрахування перевищують валові інвестиції і їх недостатньо для того, щоб відшкодувати спожитий капітал в поточному році. Інвестиції є найголовнішою умовою економічного розвитку, оскільки саме вони забезпечують виробничий процес в майбутньому. Для стабільного розвитку економіки необхідно постійне стимулювання інвестиційної діяльності.

Рівень інвестицій визначається двома факторами:

- очікувану нормою чистого прибутку, яку планує отримати підприємство;
- реальною ставкою відсотка за користування кредитом.

Норма прибутку залежить від сфери діяльності, рентабельності, швидкості обороту капіталу, розміру витрат необхідних для отримання прибутку. В статтю витрати включають і сплату податків. Чим більше податкове навантаження, тим менший прибуток, який залишається у розпорядженні підприємства.

У свою чергу, ставка відсотка за комерційним кредитом залежить від облікової ставки НБУ з врахуванням темпів інфляції. В Україні домінуючу роль відіграють короткострокові кредити. Так, наприклад, за січень-серпень 2002 року банками України надано 25569 млн. грн. короткострокових кредитів і лише 8465 млн. грн. довгострокових [1, с. 68].

На практиці можуть бути різні варіанти підтримки інвестиційної діяльності та використання джерел інвестицій:

I варіант – створення умов для самофінансування підприємницької діяльності за рахунок прибутку і амортизаційних відрахувань.

II варіант – надання податкових пільг диференційовано за галузями економіки.

Якщо врахувати той факт, що в українському законодавстві, стосовно податку на прибуток, практично відсутні ефективні податкові пільги, які б реально стимулювали інвестиційну діяльність підприємств, тому пропонується зупинитись на I варіанті. Даний вибір є цілком логічним, що підтверджують попередні дослідження та статистичні дані [2, с. 172 – 173]. Україна перебуває в умовах, коли стан інвестиційної діяльності є визначальним в її стратегічному розвитку [3, 49].

В сучасній вітчизняній економічній думці приділяється чимала увага проблемам активізації інвестиційної діяльності підприємств, зокрема такими вченими, як Пересада А.А., Чумаченко М.Г., Пешко А.В., Червова Л.Г., Тарасович В.М., Каламбет С.В. та ін. Проте, у своїх дослідженнях науковці меншою мірою приділяють увагу саме податковим факторам, особливо податку на прибуток, які впливають на активізацію інвестиційної діяльності. Проблеми оподаткування прибутку досліджувались, але вони розглядалися окремо від інвестиційних досліджень.

З провідних західних вчених-економістів, даним питанням плідно займалися Д.Є. Стігліц, Є.Б. Аткинсон, Р.Д. Мінц, які намагалися показати, яким чином податок на прибуток корпорацій впливає на прийняття інвестиційних рішень. Тому скористаємося певними елементами їх методик, оскільки поки що відсутні розробки, у яких би теоретично досліджувались основні фактори впливу податку на прибуток на процеси інвестування і практично обчислювалося значення цього впливу. Отже, головним завданням статті є здійснити аналіз методики визначення впливу податку на прибуток на процес самофінансування підприємств. Це дасть змогу оцінити окремі положення податкового законодавства, та їх адекватність сучасним заходам інвестиційної політики в Україні.

У 2002 р. підприємствами та організаціями всіх форм власності за рахунок усіх джерел фінансування освоєно 35,4 млрд. грн. інвестицій в основний капітал. Це на 3,8% більше, ніж у 2001 р. Водночас рівень інвестиційної діяльності в Україні залишається недостатнім. Якщо в 1990 р. інвестиції в основний капітал склали 18,6% до ВВП, то у 1999 р. - 13,5%, 2000 р. - 13,9%, 2001 р. - 15,95%, 2002 р. - 16,1%. Основним джерелом інвестування залишаються власні кошти підприємств. Так, за 9 місяців 2002 р. за рахунок цього джерела здійснено 66,6% усіх капітальних вкладень (див. рис 1.) (23,6 млрд. грн.) [4].

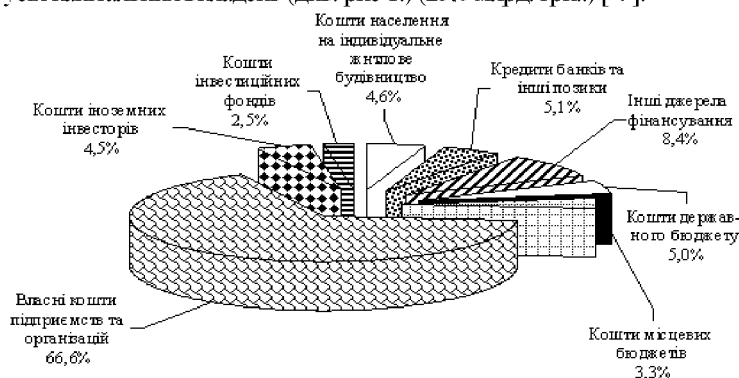

Рис. 1. Структура інвестицій в основний капітал за джерелами фінансування за 9 місяців 2002

Якщо розглянути фінансові результати діяльності підприємств, можна переконатись що ці 23,6 млрд. грн. не є максимумом можливості суб'єктів господарювання. Тільки за січень – серпень 2002 року 43 % підприємств отримали фінансовий результат до оподаткування зі збитком у розмірі 10,4 млрд. грн., 57 % - прибуток, в розмірі 21,1 млрд. грн. [1, с. 71].

За таких результатів важко очікувати інвестиційного росту (насамперед внутрішніх інвестицій, оскільки активність внутрішнього інвестора є індикатором для вкладання інвестицій іноземними інвесторами). В чому ж основні причини таких показників? Перш за все, - в самому законодавстві. В Україні, нормативно – правових актів які безпосередньо регулюють оподаткування прибутку станом на 01.06.03 р. діє 215, з них : 72 – Закони України, 1 – Постанова ВРУ, 1 – Розпорядження КМУ, 13 – Указів Президента України, 34 – Постанови КМУ, 94 – Накази ДПАУ, МФУ [5]. Про яке стимулююче законодавство може йти мова!

Щодо інвестиційної діяльності, то ситуація аналогічна, в даній сфері діє 300 нормативних актів [6, с. 19], прийнятих рішеннями органів законодавчої та виконавчої гілок влади, і немає жодного, який би не зазнав змін та доповнень.

Отже, можна зробити попередній теоретичний висновок – законодавча база в цих сферах зовсім не відповідає тим умовам, при яких підприємства вільно без жодних перешкод проводять інвестиційну діяльність.

Тепер перейдемо безпосередньо до впливу оподаткування прибутку на прийняття інвестиційних рішень.

Виходячи з необхідності побудови оптимальної податкової системи, необхідно зупинитись на тих варіантах амортизаційної політики, які вирішують проблеми інвестиційного характеру. Теоретично розрізняють економічну і податкову амортизацію. Економічна амортизація визначається шляхом зменшення вартості активів за період що аналізується. Це еквівалентно фактичній економічній амортизації Самуельсона, яка представляє собою витрати, необхідні для відшкодування частини фізично зношених основних фондів [7, с. 197].

Для ілюстрації впливу оподаткування на інвестиційну діяльність скористаємось результатами Д.Є. Стігліца. Приклад буде утворений при умові, коли нарахована амортизація співпадає з економічною. Стігліц дійшов висновку, що податок на прибуток є нейтральним по відношенню до інвестиційних рішень, при умові, що база податку визначається з врахуванням економічних витрат використання капіталу [7, с. 198; 8, с. 305 – 306]. Відповідно до вітчизняного законодавства, такі витрати повністю не враховуються, амортизаційна політика не призводить до швидкого оновлення основних фондів, держава переслідує виключно фіскальні цілі, тому діючий режим оподаткування прибутку не несе в собі характеристику нейтральності по відношенню до інвестиційної діяльності.

Доведемо дане твердження, відносно амортизаційних відрахувань.

Для початку розглянемо короткий опис найбільш поширених методів нарахування амортизації (зазвичай використовуються ці методи або їх комбінації):

- лінійна амортизація характеризується можливістю включати у витрати виробництва рівні частки від вартості активу протягом всього заздалегідь встановленого терміну його служби.
- „метод зменшуючого залишку” передбачає віднесення на витрати в кожному періоді фіксованої частки від залишкової вартості активу на початок поточного періоду.

В Україні використовується другий метод. Якщо розглянути світовий досвід, то характерним є поєднання 2-х методів: спочатку „метод зменшуючого залишка”, а потім лінійний.

Природним є питання, який із способів нарахування амортизації призводить в умовах оподаткування до менших спотворень інвестиційних рішень. Точніше, при якому із способів і при яких умовах легше забезпечити нарахування амортизації, близьке до економічної.

Проведемо аналіз, використовуючи однакові норми амортизації за двома методиками, які розраховуються за формулами [9, с. 37]:

$$S_n = S \cdot (1 - 0,01 \cdot k \cdot n), \text{ - для лінійного методу} \quad (1)$$

$$S_n = S \cdot (1 - 0,01 \cdot k)^n, \text{ - для нелінійного методу} \quad (2)$$

де, S_n – залишкова вартість по закінченню n місяців з дати прийняття на баланс; S – первісна вартість майна; k – місячна норма амортизації. В якості приклада для співставлення цих методик амортизації пропонується прийняти місячну норму списання для нової четвертої амортизаційної групи в розмірі 5 % балансової вартості [12, с. 164 - 165] (підпункт 8.6.1 пункту 8.6 статті 8 в редакції законів України „Про оподаткування прибутку підприємств” від 24.12.2002 р. № 349 - IV). Вартість амортизаційної групи умовно приймемо за 100 у.о.

При порівнянні залишкової суми, вирахованої на основі двох методик можна зробити наступні висновки :

1. застосування „методу зменшуючого залишку” в першому кварталі дає можливість списати більшу вартість обладнання;
2. далі тенденція змінюється і по закінченні 20 місяців, при застосуванні лінійного методу, накопичена амортизація досягає 100 у.о. і група списується з балансу;
3. при застосуванні „метода зменшуючого залишку”, по закінченню 20 місяців, сума накопиченої амортизації знаходиться тільки на рівні 60 у.о., і далі функція залишкової вартості прямує до безкінечності (приблизно 208 місяців), оскільки відповідно до підпункту 8.3.8 пункту 8.3 статті 8 закону України „Про оподаткування прибутку підприємств” від 24.12.2002 р. № 349 – IV, амортизація основних фондів групи 4 проводиться до досягнення балансовою вартістю групи нульового значення [10].

Отже, амортизація згідно „метода зменшуючого залишку” не відповідає цілям стимулювання інвестиційної активності. Таким чином, держава отримує додаткові доходи через оподаткування витрат підприємства, частиною яких є витрати на купівлю та модернізацію обладнання, що негативно впливає на їх фінансовий стан.

Для оптимізації амортизаційної політики необхідно поєднати лінійну амортизацію і амортизацію згідно „метода зменшуючого залишку”. За такою методикою списання в перші місяці відбувається „методом зменшуючого залишку”, далі – частина первісної вартості яка залишилася списується лінійно. Крім цього, в цілях найбільш повної реалізації інтересів підприємств, необхідно передбачити для платника податку на прибуток право вибору метода амортизації.

На інвестиційне рішення може впливати не тільки вибір методу амортизації. Підприємства мають різні можливості доступу до фінансових ресурсів і витрати фінансування інвестицій можуть суттєво відрізнятися в залежності від того, використання якого методу фінансування домінує.

Економічні втрати використання капіталу складаються з економічної амортизації, ризику і втрат фінансування, скоригованих на податки.

Розглянемо приклад видатного економіста сучасності – Р.Д. Мінца [11, с. 37-39], який показує яким чином впливає податок на прибуток на інвестиційну діяльність підприємства.

Нехай ρ - альтернативна номінальна віддача на інвестиції для власників акцій (до сплати персональних податків), а π - рівень інфляції, тоді реальні альтернативні витрати фінансування шляхом збільшення акціонерного капіталу фірми $\rho - \pi$ (при відносно низьких значеннях інфляції).

Позначимо через i - номінальну ставку відсотка по облігаціях, t - ставку податку на корпорації. Якщо сплачені відсотки вираховуються з оподаткованого прибутку, то реальні витрати боргового фінансування складуться:

$$I \cdot (1-t) - \pi. \quad (3)$$

Нехай частка інвестицій, які фінансуються за рахунок заборгованості β , отже, $1-\beta$ частка, яка фінансується шляхом збільшення акціонерного капіталу. Визначимо реальні витрати фінансування одиниці інвестицій з урахуванням оподаткування на рівні підприємства. Нехай одиниця інвестицій породжує дохід M . Припустимо, що витрати фінансування - єдині витрати цих інвестицій. Тоді номінальний економічний прибуток з розрахунку на одиницю інвестицій становить:

$$\Pi = M - \beta \cdot i - (1-\beta) \cdot \rho. \quad (4)$$

Оподаткований прибуток буде рівним :

$$P = M - \beta \cdot i. \quad (5)$$

Номінальний економічний прибуток після оподаткування складатиме:

$$\Pi' = (1-t) \cdot M - \beta \cdot i \cdot (1-t) - (1-\beta) \cdot \rho. \quad (6)$$

Нехай R - номінальні витрати фінансування, рівні різниці між доходом після оподаткування і прибутком після оподаткування.

$$R = \beta \cdot i \cdot (1-t) + (1-\beta) \cdot \rho. \quad (7)$$

Тоді реальні витрати фінансування рівні:

$$r = R - \pi = \beta \cdot i \cdot (1-t) + (1-\beta) \cdot \rho - \pi. \quad (8)$$

В результаті проведеного аналізу можна дійти висновку, що податок на прибуток, в наших умовах, все ж таки, не є нейтральним щодо прийняття інвестиційних рішень – зменшуючи ставку податку (з 30 % до 25 %) збільшується прибуток після оподаткування на 1 %. Також даною моделлю доведено, що при самофінансуванні підприємства (збільшення акціонерного капіталу) збільшується прибуток і зменшуються реальні витрати фінансування порівняно з фінансуванням за рахунок заборгованості.

Розглянемо дві ситуації: перша – 100% необхідних інвестицій залучаємо шляхом випуску облігацій, друга – 50% інвестицій вкладаємо за рахунок збільшення акціонерного капіталу, а 50% - облігаційна позика, тоді кінцевий результат від вкладених інвестицій, тобто прибуток після оподаткування, більший, практично в 1.8 раз в 2-му випадку.

Економетричні дослідження впливу податків на інвестиційні рішення не дають певної відповіді на питання про міру такого впливу.

Складності, які виникають при спробах моделювання, включають в себе як недостачу фактичних даних, так і неминучі спрощення, необхідні для переходу до тестуючих моделей від теоретичних.

Підсумовуючи наведене, можна зробити наступні висновки:

1. При збереженні податкового законодавства в сфері оподаткування прибутку підприємств в такому вигляді в якому воно функціонує, очікувати активізації процесів самофінансування не варто, необхідно:

- систематизувати та адаптувати законодавчі акти даної галузі, до реальних умов функціонування в відповідності до європейських вимог;
- переглянути перелік пільг та запровадити економічно обґрунтовані пільги [2, с. 173];
- в основу реформування податку на прибуток повинно стати визначення необхідного обсягу і структури податкових пільг, їх чітка регламентація відповідними законодавчими актами.

2. Амортизаційна політика не відповідає умовам покращення та активізації самофінансування підприємства, впровадження інновацій а тому пропонується:

- поєднати лінійний та не лінійний метод нарахування амортизаційних відрахувань;
- закріпити за підприємствами право на цільове використання коштів власного амортизаційного фонду та заборонити будь-які централізовані вилучення з нього;

- надавати податкові знижки тільки тим підприємствам, які мають документальне підтвердження інвестиційного використання коштів амортизаційного фонду;
- запровадити для кожної групи основного капіталу економічно обґрунтовані індикативні норми для нарахування економічної амортизації та діапазони припустимих відхилень, у межах яких суб'єкти господарювання обирають конкретні норми економічної амортизації самостійно.

3. Теоретично, згідно моделі Р.Д. Мінца, податок на прибуток повинен бути нейтральним по відношенню до інвестиційних рішень, але аналіз показав, що в наших умовах дане припущення не виправдалось, оскільки нейтральність оподаткування не завжди є метою уряду, і, принаймні, вона не є єдиною метою. Тому уряди вважають за краще впливати на інвестиційну поведінку, надаючи спеціальне вирахування або знижки, наприклад, право застосування прискореної амортизації для виробничих інвестицій, знижені податкові ставки для деяких галузей промисловості, при умові активізації процесів інвестування, в нас ця умова не виконується, тому пропонується звільнити від оподаткування прибуток з приросту капітальної вартості активів, так як дане джерело інвестування є більш ефективнішим порівняно з іншими, про що свідчить наше дослідження.

Проведений аналіз показав, що податок на прибуток містить найбільш ефективні методи податкового стимулювання процесів самофінансування, інвестування такі як амортизація, пільга на капітальні вкладення, зниження ставки та ін.

Література:

1. Основні результати фінансової діяльності підприємств України за 9 місяців 2002 року // Актуальні проблеми економіки. - 2003. - № 3 (21). – ст. 67 – 76.
2. Серебрянський Д.М. Регулююча роль податку на прибуток в умовах ринкових відносин // Матеріали міжнародної науково – практичної конференції “Реформування фінансово – кредитної системи і стимулювання економічного зростання”. – Луцьк: Волинський державний університет ім. Лесі Українки, 2003. – 30 – 31 травня. – 172 – 173 с.
3. Послання Президента України до Верховної Ради України. Європейський вибір. Концептуальні засади стратегії економічного та соціального розвитку України на 2002-2011 роки. – К: ІВЦ Держкомстату України, 2002. – 74 с.
4. Послання Президента України до Верховної Ради України „Про внутрішнє і зовнішнє становище України у 2002 році”. www.president.gov.ua/officdocuments/officmessages/blanks2/151731006.html
5. http://www.sta.gov.ua/page2.php3?p11_35
6. Піхоцький В. Активізація інвестиційної діяльності в Україні в рамках проекту Податкового Кодексу України // Економіка, фінанси, право. – 2003. - № 2- 18 – 20 с.
7. Аткинсон Э.Б., Стиглиц Д.Э. Лекции по экономической теории государственного сектора // Пер. с англ. Под ред. Л.Л.Любимова. - М.: Аспект-Пресс, 1995.
8. Stiglitz J. The Corporation Tax // Journal of Public Economics 1976, pp. 303-311 с.
9. Грибкова Н.Б. Налоговый механизм стимулирования инвестиций в России и роль амортизационной политики в нем // Финансы. - 2001. - № 5 – 36 – 39 с.
10. Закон України “Про внесення змін до Закону України “Про оподаткування прибутку підприємств” від 24.12.2002р., № 349-IV
11. Mintz J.: "The Corporation Tax: A Survey", Fiscal Studies, vol. 16, no. 4, 1995, pp. 23-68с.
12. Данілов О.Д., Флісак Н.П. Податки в Україні. – К.:УкрІНТЕІ, 2003.